

GEORGES GOYAU

1939ի Հոկտեմբեր 25ին, իր ընտանեկան յարկին տակ, եօթանասնամեայ հասակին, կը կնքէր իր մահկանացուն ժողով Կոյոյ, անդամ եւ մշտնջենաւոր քարտուղար Ֆրանսական ձեմարանին եւ հանրաժանութիւնը, անկեղծ հայասէր եւ անդամ Ս. Ղազարու հայկական ձեմարանին:

1869ին ծնած Օրլէանի մէջ, իր բոցափառ եւ եռանդուն բնաւորութեամբ եւ անխնայ աշխատութեամբ եղաւ նա իր ժամանակին ամենափայլուն հեղինակներէն մին եւ մի եւ նոյն ժամանակ ամենէն աւելի խորաթափանց պատմագիրը եւ նուրբ հոգեբանը կրօնական, ընկերային եւ քաղաքական հարցերու:

Իր ծննդավայրին մէջ նախնական ուսումները կատարելէ վերջ, փոխադրուեցաւ Բարիդ. հոս էր որ 1888ին փայլուն յաջողութեամբ աւարտեց Ecole Normale բարձրագոյն Վարժարանը եւ ապա Հռոմի Փրանսական Վարժարանը, ուր ներշնչուեցաւ Իտալիոյ բնական եւ գեղարուեստական գեղեցկութիւններէն ու հնութիւններէն, եւ առաջին հեղինակութիւնները որ զինքը դրական աշխարհի ծանօթացուցին, եղան Հռոմէական պատմութեան եւ հնութեանց շուրջ, ինչպէս նաեւ Պապութեան ունեցած ազդեցութիւնը ընկերային հարցերու մէջ: Այսպէս La chronologie de l'empire Romain. — Numidia Militiana. — Lexique des antiquités Romaines. — Le Pape, les catholiques et la question sociale եւ ուրիշ գործեր, որոնց մէջ կը տեսնենք մասնադէտի մը հմտութիւնը: Այս առթիւ քննադատ մը վերջերս գիտել կու տար ճշտօրէն. «Son art semble avoir rapporté d'Italie la belle ordonnance les contours précis, les charmes et les exquis transparences de Raphaël»:

1891ին արդէն կ'անուանուէր անդամ Համալսարանական Ուսուցչական Մար-

մոյն (agrégé). այդ թուականէն կը սկսի իր գրական կեանքը, ի լոյս ընծայելով անհամար շարք մը ուսումնասիրութեանց:

1894ին սկսաւ աշխատակցիլ «Revue des deux Mondes»-ին, որուն Վարիէ՝ Brunetière-ի յանձնարարութեամբ մեկնեցաւ Գերմանիա մօտէն ուսումնասիրելու համար Գերման ժողովրդեան հոգեկան մակարդակը եւ կրօնական ըմբռնումները, եւ արդէն 1896-97 հրատարակութեան կու տար իր ուսումնասիրութեանց առաջին շարքը L'Allemagne religieuse, le Protestantisme, որ արժանացաւ Փրանսական ձեմարանին կողմէ Badin մրցանակին: Քանի մը տարի վերջ լոյս տեսան նոյն ուսումնասիրութեան շարունակութիւնը l'Allemagne religieuse, le catholicisme եւ ապա Bismarck et l'église. — Vieille France, Jeune Allemagne ինչպէս նաեւ Une ville église; Genève, թեւեւ իր գործերէն լաւագոյններէն մին, իր հրապուրիչ պարունակութեան եւ նկարագրութեանց նրբութեան համար:

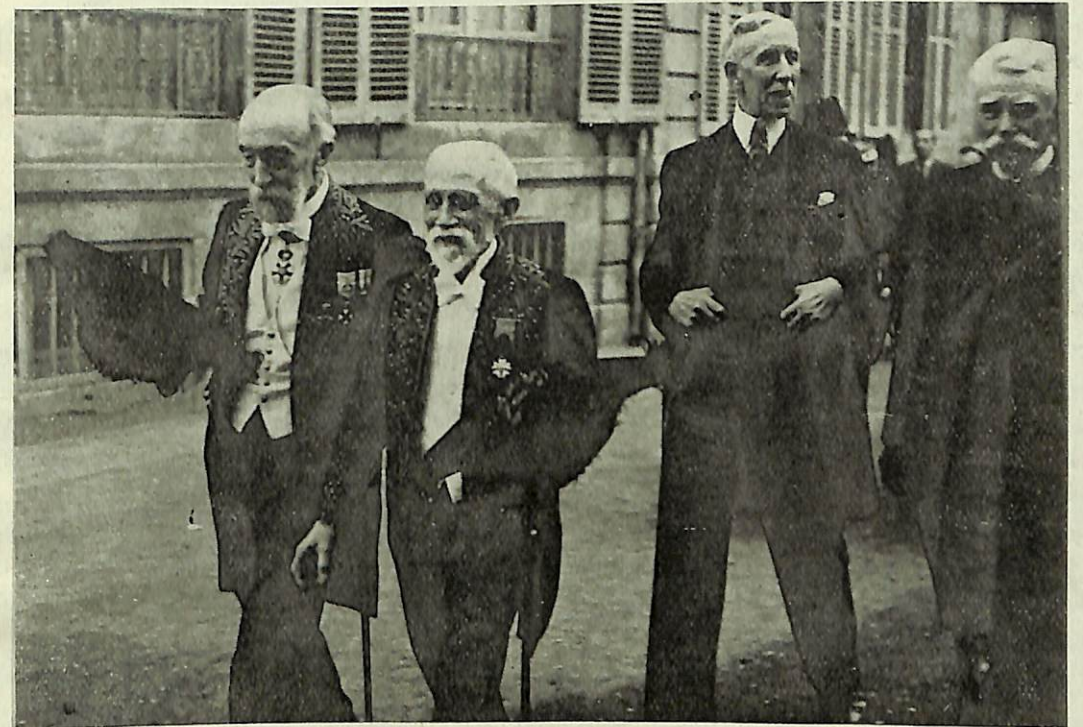
1922ին l'Histoire religieuse de la nation française հսկայական գործին հրատարակութեամբ ժ. Կոյոյ կ'արժանանար Փրանսական ձեմարանի անդամակցութեան. եւ 1938ին տասնըվեց տարիներու արդիւնաւոր գործունէութենէն վերջ՝ René Doumicի մահուամբ, կ'ընտրուէր մշտնջենաւոր քարտուղար նոյն ձեմարանին, պաշտօն՝ որուն աշխատանքները նուիրուեցաւ, մինչեւ իր յետին շունչը:

* * *

Ժ. Կոյոյի միջազգային մատենագրութեան եւ պատմութեան մասին ունեցած ընդարձակածաւալ ծանօթութիւններու մէջ, ոչ նուազ կարեւոր տեղ մը կը բռնէր նաեւ հայկական մատենագրութեան եւ պատմութեան մասին ունեցած ծանօթու-

թիւնը. նա իսկապէս անկեղծ գնահատող մըն էր մեր գրականութեան: Մասնաւոր համակրանք մը կը սնուցանէր Միխիթարեան Միարանութեան հանդէպ, որուն շուրջ երկու հարիւր քառասուն տարուան դրական եւ դատարարական գործունէութիւնը ամենամեծ գնահատումի արժանացաւ միշտ իր կողմէ:

դարերէ մինչեւ մեր օրերը, մասնաւոր հիացումի խօսքեր ուղղելով Միխիթարեան Միարանութեան փրկարար գործունէութեան՝ հայ ժողովրդեան գրական եւ կրթական կեանքին մէջ: Սոյն ճառը արձագանգ դատաւ շատ մը Ֆրանսական թերթերու մէջ, իսկ Figaro օրաթերթը ամբողջութեամբ հրատարակեց զայն:

Ձախէն աջ

Շ. Տիլ, ողբ. ժ. Կոնոն, ժ. Փիֆոյ, Ֆրանս. ձեմարանի քարտուղարը

1929ին երբ Մուրատեան Վարժարանը կը վերաբացուէր Սելրի մէջ, ժ. Կոյոյ առաջիններէն եղաւ ուրիշ Փրանսացի համակիրներու եւ բարեկամներու հետ, իր բարոյական աջակցութիւնը բերելու «Քաջալերելու համար այդ ազգօգուտ եւ փրկարար գործը»: 1932ի Յուլիս 3ին, արդէն անդամ Մուրատեան Վարժարանի Հովանաւորիչ մարմնոյն, անձամբ նախադասելով օրուան մրցանակաբաշխութեան հանդէսին, անմոռանալի ճառով մը ուղեց պանծացնել հայ լեզուին ու գրականութեան ռազմիրանները, սկսելով հնագոյն

Արդէն անդամ Ս. Ղազարու հայկական ձեմարանին, 1937ի Յունիս 20ին, ուրիշ չորս Փրանսական ձեմարանի անդամներուն հետ, հազած իր պաշտօնական համազգեստը, կու դարձեալ նախադասելու եկեղեցական եւ քաղաքական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու հետ՝ Մուրատեան եւ Ռափայէլեան Վարժարաններու Հարիւրամեայ Յօրելիական հանդէսներուն. եւ Փրանսական Ակադեմիայի կողմէ Լամարթիւնեան շունչով՝ սիրոյ եւ յարգանքի զգացումներուն հետ, փառաբանութիւնը ընելու հայ մտքին եւ հան-

ճարին, անձնաւորուած Ս. Ղազարու հայկական ձեմարանին մէջ: Սոյն զգացումները իւրացնելով Փրանսական ձեմարանի վարչութիւնը, որուն պաշտօնական ներկայացուցիչն էր ինքը, առանձին պրակով մը՝ իր անունով հրատարակեց Ժորժ Կոյոյի եւ Շարլ Տիլի՝ իր ներկայացուցիչներուն այդ հանդիսաւոր օրուն ճառախօսութիւնները:

Ժ. Կոյոյի մահը անդարմանելի կորուստ մը եղաւ ոչ միայն գրական աշխարհին, այլ նաեւ մարդկային ընկերութեան, որուն բարձրացումին նուիրուած էր իր բոլոր էութեամբ: Նա չեղաւ վերացական պրպտող մը ընկերային հարցերու եւ քրիստոնէական ճշմարտութիւններու, այլ անկեղծօրէն եւ համոզումով ապրող մը այդ անխախտ սկզբունքներուն համաձայն, որոնք իր հոգեկան եւ մտաւոր սնունդն էին:

Duc de Broglie, Փրանսական ձեմարանի Նախագահը, ի յարգանս Ժորժ Կոյոյի եղած հաւաքոյթին մէջ, կը վերջացնէր իր

ճառը պատշաճեցնելով նոյն ինքն հանդուցելոյն՝ իր նախորդին Denys Cochin-ի յիշատակին ուղղած խօսքերը իրեն վերադարձնելով. «Բարի քրիստոնեայ մը՝ պէտք էր մեռնէր որպէս զի դադրէր աղօթելէ, ճշմարիտ Կարդուսեան մը՝ պէտք էր դադրէր խօսելէ, որպէս զի դադրէր ապրելէ». եւ կամ ինչպէս կ'ըսէ Louis Madelin իր ճառին մէջ. «Իր ամբողջ դործը առաքելութիւն մը եղաւ»:

Մխիթարեան Միաբանութիւնը եւ Ս. Ղազարու հայկական ձեմարանի վարչութիւնը, մինչ խոնարհած հաւատացեալ եւ ճշմարիտ քրիստոնեայ, մեծ գրադէտ եւ անկեղծ հայասէր Ժորժ Կոյոյի շիրմին առջեւ, կ'ողբայ իր անդարձ մեկնումը յատեացս, յաւիտեանական հանդիստ եւ երանութիւն կը մաղթէ իր անխոնջ հոգւոյն, անկեղծօրէն մասնակցելով Փրանսական ձեմարանի եւ Հանդուցելոյն պարագաներուն մեծ սուգին, որոնց կը մաղթէ երկնային մխիթարութիւն:

Հ. Խ. Վ. Թ. Ա. Ն. Ե. Ս. Ն.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ

Յովհ. Գ. Պապեան. — «Արեւ» Այրբենարանի տղ. «Արեւ» Յովհ. Գ. Պապեան. 1938, Մոնթէ-վիտայ, էջ 48, դ. 50 սէնթ:
Արշալիր Կոթիկեան. — Մամիս 1939, Նորավայ. Պոլսէ, տղ. «Հայ Մամուլ» 1939, էջ 1-24, դ. 20 էջ:
Vartan Melkonian. — Occult Sciences and Arts in Iraq. Printed the Temps press. Ltd. Basrah, 1936.
Gheorghe Bezziconi. — Manuc-bei Chisinau Tip. Un. Cler. Ort. din Basarabia, 1938, p. 55. Pretul 35 lei.
Essabalian. — Das Armenische Volk im Wandel der Jahrhunderte. Mechith. - Druckerei, Wien, 1939.

ԽՈՐՀՐԳԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ — ՊԵՏՏՐԱՏ. ԵՐԵՒԱՆ

Հայոց լեզուի ուղղագրութեան հիմունքները եւ ուսուցման մեթոտները. 1935, էջ 72, դ. 1 ո.
Հ. Ս. Խ. Հ. — Քրէական Օրէնսդիրք. հր. Հ. Ս. Խ. Հ. Արդարեւորութիւն, 1935, էջ 118, դ. 1,50 ո.
Վարդապետեան Ա. — Հրահանգ տարրական ոչ լրիւ միջնակարգ եւ միջնակարգ դպրոցներու տարրերէն ընտելութիւններն անցկացնելու համար. 1936, էջ 15, դ. 25 կ.
Պապովա Ն. Ս. — Թուարանութեան դասագիրք. տաղէն դասարանի համար. թրգմ. ուսուց. Շառաբէն. Պետհր. Երեւան, 1936, էջ 82, դ. 70 կ.
Սակոնկայա Ն. — Կարգանք միասին չորս դոյնի մասին. թրգմ. Հայրապետեան, Պետհր. Երեւան, էջ 16, դ. 50 կ.
Ժուրաւսկի Ա. Փ. — Սկսնակ Միտղ Գործիքարք. թրգմ. Մեւեան Չ. Պետհր. Երեւան, 1934, էջ 95, դ. 60 կ.
Մարտին Անդրեան Նեկսէ. — Պէլլէ նուաճող. թրգմ. Բարեկան Սիմոն. պետհր. Մոսկուա, 1933, էջ 295, դ. 4,50 ո.
Աբրու. — Արեւիկային համակարգութիւնը. թրգմ. անգլ. Ալիմեան Սարգիս. 1934, էջ 52, դ. 1 ո.
Վիկ Վ. — Յարաբերականութեան տեսութիւնը Ֆիզիքայի տեսակէտով. թրգմ. ուսուց. Բարանեան. 1934, էջ 28, դ. 30 կ.
Ազատեան Վ. — Կառավարիկ երեսօթներ. 1935, էջ 44, դ. 50 կ.
Եմնա. — Պատանի աւիոնարարներ. թրգմ. Աթաեան, Պ. 1935, էջ 56, դ. 30 կ.
Պապով. — Առուստի մշակութեան ազդեցութիւնը. 1926, էջ 23, դ. 2րդ.
Ռուզովի Լեմմի. — Սոցիալական ֆիզիքա. 1934, էջ 96, դ. 1 ո. 60 կ.
Պոլ տէ Կրուի. — Միջոցով վարողները. թրգմ. Ս. Թումանեան. 1935, էջ 292, դ. 2 ո.
Լիվիսով Լ. — Մեքենագրութիւն. 1935, էջ 269, դ. 3 ո.
Զախմախագեան Հ. — Թեքնիկական ստանտարտ դործիքներու տարա. 1935, էջ 64, դ. 70 կ.
Շիլիք Ֆ. Պ. եւ Լիֆշից Մ. Ա. — Մարքսը եւ Ենդէլը տրուեստի մասին. 1934, էջ 360, դ. 4 ո.
Գուլոբեւ Ա. Ա. — Վեստինհաուզի արդէլակ. թրգմ. Ազաջանեան Ա. 1935, էջ 70, դ. 2 ո.
Պերելման Ի. — Հետաքրքրական ֆիզիքա. թրգմ. Վ. Ահարոնեան. 1935, էջ 184, դ. 2 ո.
Բաժին Ա. Ա. — Խառնադրութեան հիմունքները. թրգմ. Մարտին Մարտեան. 1934, էջ 148, դ. 2 ո.
Կաւալեմիոյ. — Քաղաքական գրադիտութիւն. թրգմ. Խ. Ե. Պետհր. Թիֆլիս. 1923, էջ 84, դ. 25 կ.
Կորոբանով Եւ Սմիլնով. — Բանկարբուհու ուղեկիցը. 1935, էջ 72, դ. 1 ո.

P. Sbath et M. Meyerhof. — Le livre des questions sur l'oeil de Honaïn ibn Ishaq. (Mémoires présentées à l'Institut d'Egypte et publiées sous les auspices de S. M. Farouk Ier Roi d'Egypte. Le Caire, Imp. de l'Inst. Français d'Archéologie orientale. 1938, p. 148.
Prof. Dr. V. Totomiantz. — 40 Jahre im Dienste einer Idee. Mit 16 Abbildungen. Belgrad, 1939, Preis: 10 Schweiz. Frank.
G. H. M. Fatimi. — Official Genealogical Directory the Moslem Nobility of the World. Sec. ed. 1935. Printed by «Vosguedar» press. Elfi bey Street, Cairo (Egypt).

Ֆինկլիեր Յ. — Պատրաստ սանտարական պաշտպանութիւն. թրգմ. Աթաեան Պ. 1935, էջ 66, դ. 60 կ.
Արախամովիչ Հ. — Գորգադործութիւնը Հայաստանում. 1935, էջ 42, դ. 1 ո.
Մոսեստուա Տ. Ա. — Վիշակուհու ուղեկիցը. թրգմ. ուսուց. Զախմախագեան Չ. 1934, էջ 110, դ. 1 ո. 75 կ.
Բաղայի Ա. Ե. — Բայլէիկները պետական դուրմալու. Պետհր. Երեւան-Մոսկուա, 1934, էջ 654, դ. 9,50.
Կասսիլ Լ. — Բուհուհիկներ. 1935, էջ 14, դ. 50 կ.
Թումանեան Հ. — Գարո Բիճու Շերամբանութիւնը. 1935, էջ 8, դ. 50 կ.
Ամունդսեն Ռ. — Փորթիկ Եսկիմոս Մանին. թրգմ. ուսուց. Թադիանեան Յեր. 1935, էջ 83, դ. 45 կ.
Ռադեկի Կ. — Դիտողութիւններ ճարտար մեքերիկան ապագայ պատերազմի մասին. թրգմ. Աթաեան Ա. Պետհր. Երեւան-Մոսկուա, 1934, էջ 115, դ. 2 ո.
Գաբրիէլեան Ռ. — Իւան Միշուրին եւ Լուիս Բերրանի. խմբագրութեամբ Խանճեանի. 1935, էջ 55, դ. 50 կ.
Աշխարհազրական դիւտեր եւ ճանապարհորդութիւններ. թրգմ. ուսուց. Այսինեան. 1935, էջ 80, դ. 1 ո.
Զեգոպայեան Ս. Չ. — Սերմ եւ Յանք. 1936, էջ 44, դ. 60 կ.
Հոլեան Ռ. Հ. — Արեան փոխներարկում. 1936, էջ 63, դ. 1 ո.
Մեղուարուճական զոնալ կայանի դիտական փորձերը. 1935, էջ 106, դ. 2 ո.
Նալալի Ֆ. — Գինեթիկա դասագիրք. 1935, էջ 428, դ. 5 ո.
Կաբանով Ն. — Մարդու անաթոմիա եւ Ֆիզիոլոգիա. 1936, էջ 272, դ. 2 ո.
Պապով Ս. Ի. — Գիւղատնտեսական կենդանիների կերակրումը. թրգմ. ուսուց. Մալաթեան Ն. Ա. էջ 620, դ. 11 ո. 50 կ.
Բելլա Եւ Մ. Մ. — Էվոլուցիոն ուսումնարհի հիմունքները (դասագիրք) թրգմ. Անտոնեան Ա. 1936, էջ 226, դ. 1 ո. 50 կ.
Յափուգեան Ա. — Միշուրին Ի. Վ. 1935, էջ 113, դ. 1 ո. 50 կ.
Ստեցիկ Ա. — Սոցիալիզմ եւ կոմունիզմ. 1936, էջ 75, դ. 60 կ.
Մալշնիկի Ա. — Պատրաստ եղիր հալօղային եւ Գիւղական պաշտպանութեան համար. 1936, էջ 40, դ. 45 կ.
Լեմիմ Վ. Ի. — Մի քայլ տառաքելու քայլ ետեւ. 1936, էջ 344, դ. 2 ո.
Բերիա Լ. — Անգրկովկասի բուլէիկեան կազմակերպութիւնները պատմ. հարցի շուրջ. 1936, էջ 220, դ. 3 ո.